

Małgorzata Bielicka

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
<https://orcid.org/0000-0001-5557-6961>
malgorzata.bielicka@amu.edu.pl

Magdalena Olpińska-Szkiełko

Uniwersytet Warszawski
<https://orcid.org/0000-0002-2996-3885>
m.olpinska@uw.edu.pl

Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomerania. Założenia teoretyczne, cele i wstępne wyniki projektu

Teaching the neighbours' language from kindergarten to the end of education – the key to communication in the Euroregion Pomerania – a project report

The paper presents a report on the implementation of the educational project *Teaching the neighbours' language from kindergarten to the end of education - the key to communication in the Euroregion Pomerania* co-financed by the European Regional Development Fund (ERDF) under the Interreg VA Cooperation Program Mecklenburg-Vorpommern/Brandenburg/Poland. 24 educational institutions in Poland and 33 educational institutions in Germany took part in the project. 3,771 children and 821 teachers and kindergarten educators participated in project events. The number of lessons conducted during the project was over 30,000. In addition to school education, the project covered numerous meetings of Polish and German children and youth, workshops for teachers, educational forums for parents and others. The project developed curricula for German as a language of the neighbours at all educational stages and in all types of Polish schools, as well as numerous multimedia teaching materials, such as educational games, worksheets, educational films, etc.

This paper describes the project, its theoretical and practical foundations and its results.

Keywords: German, neighbours' language, language learning, language teaching, language immersion, integrated learning, curriculum, didactic material

Słowa kluczowe: język niemiecki, język sąsiada, uczenie się języka, nauczanie języka, immersja językowa, nauczanie zintegrowane, program nauczania, materiały dydaktyczne

1. Opis i cele projektu

W latach 2017–2020 na terenie Pomorza Przedniego w Polsce i Niemczech zrealizowany został projekt pod tytułem *Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomorania*. Projekt ten był współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Interreg VA Meklemburgia-Pomorze Przednie / Brandenburgia / Polska, dla realizacji celu „Europejska Współpraca Terytorialna” w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Partnerami projektu było siedem organizacji administracyjnych, naukowych, edukacyjnych i obywatelskich z Polski i Niemiec, natomiast liderem projektu był Urząd Miasta Szczecin¹. Po stronie polskiej stanowił on kontynuację wieloletnich działań zmierzających do zintensyfikowania nauki języka niemieckiego, wcześniej znanych jako „Szczeciński Standard Językowy”. Nadrzędnym celem projektu było opracowanie długofalowej koncepcji nauczania niemieckiego (po stronie niemieckiej – polskiego) jako języka sąsiada od etapu przedszkolnego do zakończenia edukacji szkolnej, która odpowiadałaby specyfice sytuacji kulturalnej, gospodarczej, społecznej i politycznej w regionie transgranicznym. W ramach realizacji tego zadania należało nie tylko stworzyć teoretyczne podwaliny koncepcji, ale także przygotować nauczycieli, uczniów i ich rodziców do jej wdrażania. Konieczne stało się również opracowanie materiałów dydaktycznych ułatwiających pracę pedagogom. Projekt szczeciński odznaczał się w swoich założeniach innowacyjnością, widoczną w takich aspektach, jak: długofalowość i spójność programowa w perspektywie całej edukacji szkolnej dziecka, włączenie na dużą skalę treści realioznawczych i interkulturowych do programów nauczania na wszystkich etapach edukacyjnych oraz stosowanie metod nauczania dwujęzycznego.

¹ Szczegółowe informacje dot. projektu dostępne są na stronie: *Niemiecki Zbliża*; partnerzy i podmioty współrealizujące projekt: *Współpraca – Niemiecki Zbliża*.

2. Teoretyczne i praktyczne podstawy koncepcji *Nauczania języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji*

Teoretyczne i praktyczne podstawy koncepcji nauczania języka sąsiada opracowała polska grupa ekspercka składająca się z dwóch badaczek specjalizujących się w problematyce nauczania dwujęzycznego, Małgorzaty Bielickiej i Magdaleny Olpińskiej-Szkiełto, oraz dwóch nauczycielek języka niemieckiego, Emilii Borkowskiej i Anety Goch. Główne założenia teoretyczne proponowanego modelu przedstawione zostały w 4 programach nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada obejmujących wszystkie etapy edukacyjne od przedszkola do zakończenia edukacji w szkołach ponadpodstawowych wszystkich typów².

2.1. Założenia teoretyczne programów

Opracowane przez zespół ekspercki *Programy nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* są osadzone w polskiej rzeczywistości oświatowej, tj. opierają się na tych samych podstawach prawnych, co wszystkie inne realizowane w Polsce programy edukacyjne³. Przekraczają one jednak ramy określone w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego* (Rozporządzenie MEN z dn. 14 lutego 2017 r., Dz. U. 2017 poz. 356), stanowiąc w zamyśle twórców projektu i autorek programów impuls dla nauczycieli do wychodzenia poza utarte ścieżki nauczania, sięgania po nowe materiały dydaktyczne i techniki pracy na lekcji oraz takiego modelowania procesu nauczania języka niemieckiego, aby w jak największym stopniu był on dostosowany do specyfiki regionu i odpowiadał na szczególne potrzeby uczących się.

Na etapie przedszkolnym i wczesnoszkolnym programy nawiązują do kanadyjskiej koncepcji wczesnej immersji częściowej (zob. Genesee, 1987; Cummins, 2009; Baker, 2011: 239; Steinlen, 2021: 36f., 45f.), która zakłada, że język drugi, wraz z ojczystym dzieci, pełni funkcję środka komunikacji w przedszkolu i w szkole. Nauczanie drugiego języka odbywa się wedle zasad naturalnej akwizycji pierwszego, co oznacza, że uczniowie poznają go w ramach nauczania zintegrowanego i podczas różnorodnych zajęć przedszkolnych i wczesnoszkolnych. *Programów nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* nie należy zatem utożsamiać z tradycyjnymi formami nauczania języków obcych na wczesnych etapach edukacyjnych. W klasach 1–3, podobnie jak w przedszkolu, nie odbywa się bowiem formalna nauka języka drugiego (języka niemieckiego jako obcego).

² Wszystkie programy nauczania są dostępne na stronie projektu: *Materiały dydaktyczne - Niemiecki Zbliża*.

³ Zob. np.: *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada I etap edukacyjny (klasy 1-3)*, s. 2-3.

Nauczanie niemieckiego jest tutaj raczej nauczaniem treści poprzez język niż nauczaniem gramatyki i słownictwa (zob. Lang, 2014), dlatego nie ustalono pensum zagadnień gramatycznych czy leksykalnych do opanowania czynnego lub/i biernego podczas realizacji programu na tych etapach edukacyjnych⁴.

Na dalszych poziomach edukacji nauczanie niemieckiego jako języka sąsiada zostaje uzupełnione o aspekt formalny, niemniej jednak i wówczas opiera się ono na wiedzy o prawidłowościach procesu naturalnego nabywania języka. Dotyczy to między innymi zasady pobudzania rozwoju umiejętności komunikacyjnych poprzez tworzenie sensownych komunikacyjnie sytuacji uczenia się i wspieranie różnorodnych form interakcji komunikacyjnej, jak również poprzez celowe zabiegi poznawcze (wyjaśnienia, ćwiczenia językowe – zob. Butzkamm, 2002: 130, 137).

U podstaw konstrukcji *Programów nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* (dalej: *Programy nauczania...*) na II i III etapie edukacyjnym leży założenie, że język ludzki jest określoną wiedzą człowieka, na którą składają się jego umiejętności rozumienia i tworzenia wyrażeń językowych oraz umiejętności posługiwania się nimi w procesie komunikacji (zob. Grucza, 1993a; 1993b; 1997). W związku z tym języka obcego nie można nikomu przekazać; uczący się sami muszą tę wiedzę zrekonstruować. Jest to możliwe tylko na podstawie doświadczenia zdobywanego dzięki uczestniczeniu w komunikacji językowej, czyli kontaktu z wypowiedziami (tekstami) w tym języku (zob. Börner, Vogel, 1996; Grucza, 2000: 78; Schmölder-Eibinger, 2006: 16). Jak słusznie zauważa Dakowska (2001: 10), „przyswajanie języków obcych jako proces poznawczy może być realizowane tylko na gruncie i w postaci komunikacji językowej. Innej możliwości po prostu nie mamy”.

Zgodnie z tym założeniem, proces nauczania języka niemieckiego w programach rozumiany jest jako inwestowanie w wiedzę uczniów – zarówno w jej ilość, jak i jakość, czyli dbanie o jej odpowiednie ustrukturyzowanie, dostępność i produktywność – poprzez inicjowanie i pobudzanie procesów rozumienia i produkcji wypowiedzi, a także poprzez doświadczenie, interakcję i rozwiązywanie problemów. Dzięki temu uczeń może stosować zgromadzoną wiedzę w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Jej elementami niezbędnymi w komunikacji językowej są nie tylko formy językowe (środki leksykalne, struktury gramatyczne), ale także m. in. struktury tekstowe, normy, konwencje i reguły komunikacyjne (zob. Dakowska, 2001: 76f)⁵.

Zakres umiejętności rozwijanych w procesie nauczania niemieckiego jako języka sąsiada wyznacza definicja kompetencji komunikacyjnej, która obejmuje kompleksową strukturę wzajemnie się warunkujących umiejętności (zob. ESOKJ,

⁴ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu*, s. 3 i in.; *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada I etap edukacyjny (klasy 1-3)*, s. 3 i n.

⁵ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, II etap edukacyjny (klasy 4-8)*, s. 4-5.

2003; GERS, 2020). Z tego względu nie są one rozpatrywane w izolacji od siebie, lecz traktowane jako spójna i nierozrwalna całość.

2.2. Treści nauczania

Na podstawie przyjętych założeń teoretycznych uczącym się na wszystkich poziomach edukacyjnych zaproponowane zostały trzy podstawowe zakresy treści nauczania. Dotyczą one:

- kształcenia językowego zmierzającego do rozwoju umiejętności komunikacyjnych oraz wiedzy o języku,
- kształcenia literackiego i (inter)kulturowego oraz
- integracji międzyprzedmiotowej.

Na każdym etapie ich realizacja dostosowana została do kontekstu nauczania. Dla przedszkola i I etapu edukacyjnego, gdzie z założenia nie odbywa się formalna nauka języka, nie przewidziano oddzielnych treści gramatycznych, które należy wprowadzić. Wyboru struktur językowych typowych dla takich sytuacji komunikacyjnych jak: ubieranie się, wychodzenie na spacer, wspólne spożywanie posiłków, mycie rąk, powitanie, sprawdzenie obecności, pożegnanie, zachowanie porządku i dyscypliny w klasie, sprzątanie po aktywnościach, przygotowanie pomocy i przyborów szkolnych potrzebnych do pracy na lekcji, powinien dokonać sam nauczyciel. Poza tym do programu języka sąsiada włączone zostały treści edukacyjne pozostałych komponentów kształcenia: wychowanie matematyczno-przyrodnicze, wychowanie fizyczne, wychowanie artystyczno-techniczne, wychowanie muzyczne, rozwój sprawności poznawczych i społecznych. W programach pokazano przykłady takiej integracji⁶.

Treści nauczania na wyższych etapach edukacyjnych, w klasach 4–8 szkoły podstawowej oraz w szkołach ponadpodstawowych, obejmują już formalną naukę języka sąsiada, tj. celowy i ustrukturalizowany rozwój wszystkich umiejętności językowych uczących się. *Programy nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* w zakresie kształcenia językowego nie różnią się więc od tradycyjnych programów nauczania niemieckiego jako obcego. Treści nauczania są ściśle skorelowane z danym podręcznikiem i/lub innym materiałem dydaktycznym, wybranym przez nauczyciela. Powinny być one jednakże wzbogacone o elementy kształcenia literackiego, (inter)kulturowego i integracji międzyprzedmiotowej⁷.

⁶ Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu, str. 16 i 17; Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, I etap edukacyjny (klasy 1-3), str. 24 i n.

⁷ Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, II etap edukacyjny (klasy 4-8), str. 14.

Autorki programów przykładają wielką wagę do kształcenia literackiego, które przez teoretyków jest uważane za integralną część procesu nauczania języków obcych (Turkowska, 2006; Iluk, 2015), jednakże w praktyce dydaktycznej często ograniczane do czytania krótkich i znacznie uproszczonych, nieautentycznych tekstów w podręcznikach. W *Programach nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* wielokrotnie podkreśla się, że nadrzędnym celem pracy z materiałem literackim jest stymulowanie sfery afektywnej uczących się, a nie tylko opanowanie przez nich pewnego zasobu słownictwa czy struktur gramatycznych. W nauczaniu poprzez pobudzenie przeżyć uczniów chodzi o to, by cel kształcenia stał się dla obu stron wartością. Przy tym nie powinno być nim tylko poznanie świata, ale pragnienie, by uczeń widział go w określony sposób, oceniał i nade wszystko w nim działał (Zaczyński, 1990)⁸.

Kształcenie literackie obejmuje zaznajamianie uczniów zarówno ze współczesną niemiecką literaturą dziecięcą, jak i tekstami innych wybitnych, powszechnie znanych autorów, np. Erica Carle'a. Bibliografia programów zawiera listę współczesnych książek napisanych przez niemieckich autorów dla dzieci w klasach 4–8 szkoły podstawowej oraz uczniów szkół ponadpodstawowych⁹. Pragnąc ułatwić nauczycielom pracę z tekstami literackimi, autorki poświęcają wiele miejsca prezentacji strategii i technik pracy z tekstem na lekcji języka niemieckiego jako języka sąsiada (także na wyższych etapach edukacyjnych). Zarówno o wyborze, jak i o intensywności działań, a nawet o tym, które treści nauczania będą realizowane w języku polskim, a które w niemieckim, decydują, w myśl programów, sami nauczyciele. Zgodnie z zaleceniami treści realizowane w języku polskim nie powinny być jednakże powtarzane na zajęciach prowadzonych w niemieckim i odwrotnie, lecz powinny być komplementarne. W planowaniu procesu nauczania zalecana jest ponadto zasada spiralnego układu materiału, tzn. stopniowego włączania w omawiany temat coraz bardziej złożonych zagadnień, a co za tym idzie, stopniowego zwiększania u uczniów repertuaru wyrażen językowych¹⁰.

Kształcenie literackie jest ściśle powiązane z kształceniem interkulturowym, którego celem jest wypracowanie pozytywnych postaw wobec sąsiadów, ale także wywołanie refleksji na temat własnej kultury (Janachowska-Budych,

⁸ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, II etap edukacyjny (klasy 4-8)*, s. 15.

⁹ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, II etap edukacyjny (klasy 4-8)*, s. 81-82; *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, III etap edukacyjny (szkoły ponadpodstawowe)*, s. 85-86.

¹⁰ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, II etap edukacyjny (klasy 4-8)*, s. 15-16; zob. też *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, III etap edukacyjny (szkoły ponadpodstawowe)*, s. 16-17.

2011). W celu rozwijania kompetencji interkulturowej opracowane zostały konспекty lekcji oraz prezentacje multimedialne dostępne na platformie projektu¹¹.

Programy opracowane w projekcie *Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomorza* wyróżnia zasada integracji rozwoju wiedzy oraz umiejętności językowych i niejęzykowych. Integracja ta może dokonywać się w ramach nauczania dwujęzycznego począwszy od klas 7 i 8 lub podczas realizacji zadań i projektów inicjowanych wspólnie przez nauczycieli niemieckiego i innych przedmiotów już od klasy 4. Autorzy programów zdecydowanie podkreślają, że bliska współpraca germanistów i uczących innych przedmiotów jest jednym z najważniejszych czynników integracji międzyprzedmiotowej, a także warunkiem powodzenia całego projektu. W programach podano przykłady tematów lekcji i projektów, które mogą być zrealizowane w ramach integracji treści językowych i niejęzykowych. Lista takich zagadnień dla klas 4–8 zawiera ponad 200 pozycji¹², a dla szkół ponadpodstawowych, w tym także dla szkolnictwa branżowego – ponad 300¹³.

2.3. Ewaluacja wyników nauczania

Ponieważ na etapie przedszkolnym i na I etapie edukacyjnym nie odbywa się formalna nauka języka drugiego, nie stosuje się także kontroli osiągnięć w formie tradycyjnych testów poprawności językowej. Ewaluacja kompetencji języka sąsiada wymaga na poziomie przedszkolnym oraz wczesnoszkolnym stosowania specjalnych technik. W *Programach nauczania ...* na tych etapach edukacyjnych zaproponowano arkusz oceny umiejętności dziecka w zakresie rozumienia i produkcji wypowiedzi, a także nastawienia do nauki języka sąsiada i stosowanych przez dziecko strategii komunikacyjnych¹⁴.

Jeśli chodzi o pomiar i ewaluację osiągnięć uczących się na dalszych etapach edukacji, to każdy uczeń w Polsce bierze udział w obowiązkowych wystandardyzowanych egzaminach na zakończenie danego etapu. Dotyczy to także uczestników projektu. Jednak ze względu na jego specyficzne cele i założenia ten rodzaj kontroli efektów kształcenia wydaje się niewystarczający. Nauka języka sąsiada może być realizowana, począwszy od klasy 4 szkoły podstawowej jako nauka języka obcego nowożytnego, a od klasy 7 także jako nauka drugiego

¹¹ *Materiały dydaktyczne - Niemiecki Zbliża.*

¹² *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, II etap edukacyjny (klasy 4-8), s. 17 i n.*

¹³ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, III etap edukacyjny (szkoły ponadpodstawowe), s. 22 i n.*

¹⁴ *Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu, s. 28 i n.; Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, I etap edukacyjny (klasy 1-3), s. 40 i n.*

języka obcego nowożytnego lub jednego z dwóch języków obcych w oddziałach dwujęzycznych, poziom biegłości językowej uczących się może być więc bardzo zróżnicowany. Z tego względu *Programy nauczania ...* przewidują dodatkowe formy ewaluacji osiągnięć starszych uczestników projektu. Pierwszą z nich są karty osiągnięć językowych opracowane na podstawie portfolio dla starszych uczniów szkół podstawowych (Głowacka i in., 2004; Głowacka, Wajda, 2015) oraz na podstawie *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* (ESOKJ, 2003; GERS, 2020) odnoszące się do wszystkich sprawności językowych oraz strategii komunikacyjnych. Uczniowie samodzielnie wypełniają te karty i określają swój poziom – takie wspierające autonomię ucznia działanie umożliwi im poznanie swoich postępów i wyznaczenie indywidualnych celów na przyszłość.

Drugim zaproponowanym w programach sposobem ewaluacji jest projekt końcowy wieńczący cały cykl edukacyjny. W zamyśle umożliwi on każdemu uczestnikowi programu zaprezentowanie kompetencji w zakresie języka sąsiada na forum szkolnym lub pozaszkolnym z udziałem gości z instytucji edukacyjnych i administracyjnych z Polski oraz Niemiec. Tematem projektu mogą być zagadnienia kulturowe lub społeczne. Przy jego wyborze naczelną zasadą jest uwzględnienie preferencji uczących się (Bielicka, 2012), natomiast dodatkowym kryterium powinien być jego aspekt interkulturowy, gdyż poprzez realizację projektu uczniowie powinni zebrać ważną życiowo wiedzę o sobie oraz o mieszkańcach swojego regionu. Weryfikacja efektów kształcenia uczących się jest zatem bardzo złożona. Zgodnie z założeniami programów jednak dopiero tak wielopłaszczyznowe spojrzenie dostarcza im samym, ich nauczycielom, rodzicom oraz władzom administracyjnym regionu pełnych informacji na temat zakresu i poziomu kompetencji językowej uczestników projektu.

3. Efekty realizacji projektu

Podmiotami projektu *Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomerania* byli uczniowie z 24 placówek edukacyjnych ze Szczecina oraz 33 placówek edukacyjnych na terenie Niemieckiego Pomorza Przedniego¹⁵. Ze względu na plany kontynuacji nauki języka sąsiada przez wiele lat do współpracy zaproszono także dzieci i nauczycieli z 10 przedszkoli szczecińskich oraz z 15 przedszkoli w Niemczech. Pozostałymi placówkami były szkoły podstawowe oraz wszystkie typy szkół ponadpodstawowych po obu stronach granicy. We wydarzeniach projektowych wzięło udział w sumie 3771 uczniów¹⁶.

¹⁵ Lista placówek uczestniczących w projekcie jest dostępna na stronie: *Placówki uczestniczące w projekcie - Niemiecki Zbliża*.

¹⁶ Suma uczestników wszystkich wydarzeń, zob. *Placówki uczestniczące w projekcie - Niemiecki Zbliża*.

3.1. Intensyfikacja nauczania języka niemieckiego

Możliwość zorganizowania dodatkowych lekcji języka sąsiada w szkołach i przedszkolach stworzyła korzystne warunki do zintensyfikowania nauki niemieckiego w Polsce oraz polskiego w Niemczech. Liczba lekcji przeprowadzonych w czasie projektu jest imponująca, gdyż wynosi ponad 30 000 godzin¹⁷. Środki finansowe umożliwiły wyposażenie wszystkich placówek biorących udział w projekcie w różnorodne materiały do nauki języka niemieckiego (po stronie polskiej) i języka polskiego (po stronie niemieckiej) takie jak: podręczniki, zeszyty ćwiczeń, literatura dziecięca czy gry planszowe.

Zorganizowano także kilka większych polsko-niemieckich wydarzeń dla dzieci i młodzieży: spotkanie w ogrodzie zoologicznym w Ueckermünde oraz w teatrze Pleciuga w Szczecinie, Dni Niemieckie w Szkole Podstawowej nr 7 w Szczecinie czy rajd rowerowy INTERREG TOUR 2.0 połączony z występami i zabawami uczniów Szkoły Podstawowej nr 74 ze Szczecina. W wydarzeniach tych wzięło udział prawie 1000 osób z Polski i Niemiec¹⁸. Celem tych spotkań było pokonywanie bariery językowej, zaprzyjaźnianie się z rówieśnikami z sąsiedniego kraju oraz poznanie kultury sąsiada.

3.2. Podnoszenie kompetencji pozostałych beneficjentów projektu

Obok uczniów kolejnym ważnym podmiotem projektu byli nauczyciele niemieckiego w Polsce oraz polskiego w Niemczech pracujący na wszystkich poziomach edukacyjnych. W związku z dużym stopniem innowacyjności opracowanej koncepcji edukacyjnej konieczne stało się kompleksowe i dogłębne przedstawienie jej nauczycielom. W ramach projektu zorganizowano więc wiele spotkań o charakterze doształcającym, takich jak fora edukacyjne oraz szkolenia i warsztaty. Fora edukacyjne były konferencjami naukowo-dydaktyczno-informacyjnymi, podczas których prezentowano wyniki najnowszych badań dotyczących nauczania języka sąsiada, a także dyskutowano o skutecznych innowacyjnych działaniach dydaktyczno-metodycznych¹⁹. Ponadto nauczyciele mieli możliwość wymiany doświadczeń i informacji na tematy ważne dla ich pracy. Przykładowe zagadnienia poruszane na spotkaniach o charakterze warsztatowym to:

¹⁷ Dane zgodne z informacją prasową dostarczoną autorkom z biura zespołu projektowego Urzędu Miasta Szczecin.

¹⁸ Dane zgodne z informacją prasową dostarczoną autorkom z biura zespołu projektowego Urzędu Miasta Szczecin.

¹⁹ Materiały ze szkoleń są również dostępne na stronie projektu: *Materiały dydaktyczne - Niemiecki Zbliża*.

- *Nauka języka sąsiada podstawą do zbudowania relacji międzykulturowych,*
- *Jak kształcić bez uprzedzeń,*
- *Dydaktyzacja współczesnej literatury niemieckiej,*
- *Interkulturowość w praktyce szkolnej,*
- *Immersja - skarb, który tylko należy odnaleźć,*
- *Kulturowo i historycznie trudne tematy na lekcji języka obcego,*
- *Tworzenie bogatego środowiska uczenia się języka obcego,*
- *Wychowanie dwujęzyczne.*

We wszystkich tych wydarzeniach wzięło udział łącznie 821 nauczycieli i wychowawców²⁰.

Organizatorzy projektu objęli swoim działaniem jeszcze jedną ważną grupę, którą stanowili rodzice uczniów biorących udział w projekcie. Doceniając znaczenie rodziców na drodze rozwoju kompetencji wielojęzycznej ich dzieci, także dla tej grupy zorganizowano kilka warsztatów, których tematyka była skupiona wokół sposobów motywowania dzieci do podjęcia nauki języka sąsiada.

3.3. Materiały dydaktyczne i publikacje projektu

Jednym z głównych założeń projektu *Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji - kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomerania* była nauka poprzez zabawę. W ramach projektu opracowano propozycje 100 multimedialnych interaktywnych gier dydaktycznych, rozwijających umiejętności językowe (np. kompetencję leksykalną i gramatyczną) i niejęzykowe (np. liczenie, syntezę wzrokowo-słuchową czy myślenie pojęciowe, kategoryzowanie), a także wiedzę na temat kultury Niemiec, krajów niemieckojęzycznych i regionu Pomorza Przedniego, na trzech poziomach edukacyjnych: przedszkole (15 gier), szkoła podstawowa (53) i szkoła ponadpodstawowa (32). Wszystkie gry są dostępne na platformie projektu: *Interaktives - Niemiecki Zbliża*. Poza tym opracowano wiele konseptów lekcji na wszystkie poziomy edukacyjne, 10 prezentacji multimedialnych o tematyce regionalnej, nagrano też kilka filmów szkoleniowych, które są dostępne na stronie: *Materiały dydaktyczne - Niemiecki Zbliża*.

Zwieńczeniem pracy była konferencja podsumowująca projekt z udziałem zastępcy prezydenta Miasta Szczecina Krzysztofa Soski, zastępcy dyrektora Wydziału Oświaty Iwony Potrykus oraz przedstawicielek grupy eksperckiej, Małgorzaty Bielickiej i Anety Goch. Na konferencji zaprezentowano publikację w formie e-booka przedstawiającą osiągnięcia projektu *Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie*

²⁰ Zob. *Placówki uczestniczące w projekcie - Niemiecki Zbliża*.

Pomerania. Publikacja zawiera oprócz wszystkich 4 *Programów nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* także materiały realizacyjne, prezentacje, scenariusze lekcji, karty pracy oraz inne materiały dydaktyczne, o których była mowa wyżej. W opisie e-booka czytamy:

W odpowiedzi na brak dotąd usystematyzowanej koncepcji nauczania języka sąsiada zapewniającej kompleksowy i nieprzerwany proces rozwoju kompetencji językowych i interkulturowych dzieci i młodzieży na każdym szczeblu edukacji szkolnej, oddajemy dedykowaną trenerom nauczania języka polskiego i języka niemieckiego jako języka sąsiada oraz dzieciom i młodzieży – *Innowacyjną usystematyzowaną transgraniczną koncepcję ciągłości nauczania języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji szkolnej*. Koncept uwzględnia specyfikę stanu początkowego dla każdej ze stron oraz zapewnia uniwersalność implementacji dla innych regionów transgranicznych. Stanowi wsparcie i inspirację dla trenerów przy ich działalności pedagogicznej, a poprzez zawarte karty ćwiczeń, gry i zabawy urozmaica oraz wzbogaca dzieciom i młodzieży proces nauki języka obcego²¹.

4. Podsumowanie

Programy nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada oraz materiały i gry dydaktyczne opracowane w ramach projektu *Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomierania* jako jego kluczowe rezultaty, stanowią innowację edukacyjną, która wymaga jeszcze długookresowego sprawdzania w praktyce i ewaluacji. Być może na pierwszy rzut oka programy mogą sprawiać wrażenie trudnych w realizacji. Stanowią jednak konkretną próbę poprawy sytuacji w polskiej edukacji językowej, która jak dotychczas niestety nie umożliwia uczącym się nabycia umiejętności komunikacyjnych w zakresie dwóch języków obcych zgodnie z polityką językową Unii Europejskiej – szczególnie w odniesieniu do tzw. drugiego języka nowożytnego. Co więcej, stanowią one propozycję „wykonalną”, tj. nie wymagają szczególnych warunków wstępnych realizacji czy nakładów finansowych. Nie zakładają dodatkowych kompetencji uczących się i nauczycieli, które mogłyby być odbierane jako nierealistyczne w polskiej rzeczywistości edukacyjnej. Wbrew pozorom nie wymagają też od uczących się znajomości języka drugiego na wysokim poziomie. Wręcz przeciwnie, jego nauka zaczyna się od zera, ale od początku w bogatym środowisku uczenia się. Powodzenie kształcenia bardziej zależy od kontynuacji nauczania języka niemieckiego na wszystkich etapach edukacyjnych niż od poziomu umiejętności językowych uczących się na danym etapie. *Programy nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada* zakładają użycie materiałów autentycznych

²¹ E-book - *Niemiecki Zbliża*.

i pracę w języku drugim na lekcji. Natomiast nie promują roli polskiego jako pośrednika pomiędzy treściami w języku drugim i ich przetwarzaniem oraz zrozumieniem, choć nie wykluczają go całkowicie – jako języka ojczystego uczniów – z nauczania i doceniają jego rolę w procesach poznawczych uczących się. Jednakże zgodnie z zasadą immersji zdobywanie, przetwarzanie i werbalizacja wiedzy powinno odbywać się w języku drugim. W przeciwnym razie, na co wielokrotnie zwracają uwagę autorki programów, ich realizacja nie przyniesie spodziewanych efektów w postaci rozwoju umiejętności komunikacyjnych uczących się. A rozwijanie tych umiejętności jest konsekwentnie traktowane jako cel priorytetowy programów. Wszystkie programy oparte są ponadto na idei daleko idącej integracji międzyprzedmiotowej. Jest ona niezbędna dla ich powodzenia, a jej podstawą jest współpraca pomiędzy nauczycielem niemieckiego i nauczycielami przedmiotów niejęzykowych. We wszystkich programach podkreślana jest też podmiotowa rola germanisty, który powinien decydować o wszystkich aspektach ich realizacji, począwszy od wyboru treści nauczania i tematów lekcji, w tym również zakresu wyrażen językowych, które uczniowie powinni opanować produktywnie bądź tylko receptywnie, aż po realizację projektów, także międzyprzedmiotowych – we współpracy z nauczycielami przedmiotów niejęzykowych.

BIBLIOGRAFIA

- Baker C. (2011), *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, wyd. 5.
- Bielicka M. (2012), *Personalizacja tematyki na lekcji języka obcego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Börner W., Vogel K. (1996), *Zu Fragen der Wechselwirkung von Textrezeption und textproduktion beim Fremdsprachenerwerb. Eine Einleitung*, (w:) Börner W., Vogel K. (red.), *Texte im Fremdsprachenerwerb. Verstehen und Produzieren*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 1–20.
- Butzkamm W. (2002), *Psycholinguistik des Fremdsprachenunterrichts*. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag.
- Cummins J. (2009), *Bilingual and Immersion Programs*, (w:) Long, M. H., Doughty, C. J. (red.), *The Handbook of Language Teaching*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, s. 161–181.
- Dakowska M. (2001), *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ESOKJ – *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, 2003, Wydawnictwa CODN, Warszawa. Online: https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/attachments/ESOKJ_Europejski-System-Opisu.pdf.

- Genesee F. (1987), *Learning through Two Languages. Studies of Immersion and Bilingual Education*. Cambridge: Newbury House Publishers.
- GERS – *Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lehren, lernen, beurteilen. Begleitband* (2020). Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.
- Głowacka B., Kofman D., Ryciuk D., Wajda E., Żmudzka D. (2004), *Europejskie portfolio językowe dla uczniów od 10 do 15 lat*. Warszawa: CODN.
- Głowacka B., Wajda E. (2015), *Europejskie portfolio językowe dla uczniów od 10 do 15 lat*. Warszawa: CODN.
- Grucza F. (1993a), *Zagadnienia ontologii lingwistycznej: o językach ludzkich i ich (rzeczywistym) istnieniu*, (w:) Kaczmarek B. (red.) *Opuscula logopaedica in honorem Leonis Kaczmarek*. Lublin; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, s. 25–47.
- Grucza F. (1993b), *Język, ludzkie właściwości językowe, językowa zdolność ludzi*, (w:) Piontek J., Wiercińska A. (red.), *Człowiek w perspektywie ujęć biokulturowych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, s. 151–174.
- Grucza F. (1997), *Języki ludzkie a wyrażenia językowe, wiedza a informacja, mózg a umysł ludzki*, (w:) Grucza F., Dakowska M. (red.), *Podejścia kognitywne w lingwistyce, translatoryce i glottodydaktyce. Materiały XX Sympozjum ILS UW i PTLs*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, s. 7–21.
- Grucza S. (2000), *Kommunikative Adäquatheit glottodidaktischer Texte – zur Kritik des sog. Authentizitätspostulats. Adekwatność komunikacyjna tekstów glottodydaktycznych – krytyka tzw. postulatu autentyczności*. „Niemiecki w Dialogu / Deutsch im Dialog” nr 2/1, s. 73–103.
- Illuk J. (red.) (2015), *Nauczanie języków obcych w przedszkolu i na etapie wczesnoszkolnym*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Janachowska-Budych M. (2011), *Arbeit mit interkultureller Literatur im Fremdsprachenunterricht als Möglichkeit der Entwicklung interkultureller Kompetenz*, (w:) Badstübner-Kizik C. (red.), *Linguistik anwenden*. Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 235–222.
- Lang E. (2014), *Teoria i praktyka nauczania języków obcych w szkole podstawowej. Lingwistyczne i dydaktyczne podstawy koncepcji programu nauczania języka angielskiego i francuskiego w klasach I-IV*, (w:) Dakowska M., Olpińska M. (red.), *Edukacja dwujęzyczna. w przedszkolu i w szkole*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe IKS UW, s. 47–67. Online: <https://portal.uw.edu.pl/documents/7732735/0/SN+22+Maria+Dakowska+Magdalena+Olpińska+Edukacja+dwujęzyczna.pdf> [DW 5.03.2020]
- Schmölzer-Eibinger S. (2006), *In der Zweitsprache lernen*. ÖdaF-Mitteilungen nr 1, s. 16–28.

- Steinlen A. (2021), *English in Elementary Schools: Research and Implications on Minority and Majority Language Children's Reading and Writing Skills in Regular and Bilingual Programs*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Turkowska E. (2006), *Literarische Texte im Deutschunterricht, Theorie und Praxis*. Radom: Wydawnictwo Instytutu Technologii i Eksploatacji.
- Zaczyński W. P. (1990), *Uczenie się przez przeżywanie: rzecz o teorii wielostronnego kształcenia*. Warszawa: WSiP.

NETOGRAFIA

<https://niemieckizbliza.pl> [5.03.22]

<https://niemieckizbliza.pl/materialy-dydaktyczne> [3.03.22]

<https://niemieckizbliza.pl/wspolpraca> [28.02.22]

https://niemieckizbliza.pl/assets/files/material/323-Wskazowki_Poradnik-dla-uzytkownikow-prgramu-nauczania-czesc-I-MOlpinska-MBielicka-88a5de.pdf [3.03.22]

<https://niemieckizbliza.pl/materialy-interaktywne> [3.03.22]

Received: 23.06.2021

Revised: 14.01.2022